

УДК 82-941

КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ДИНИЙ МЕКЕМЕЛЕР (МЕЧИТТЕР) ЖАНА АЛАРДЫН
БҮГҮНКҮ КҮНДӨГҮ АБАЛЫ

Казак кызы А., Самидинова Л.
ЖАМУ, Жалал-Абад ш.

Аннотация

Жазылган макалада бүгүнкү күндүн актуалдуу маселелерине айланган өлөбүздөгү мечиттердин курулуу тарыхы, зарылчылыгы жана бүгүнкү күндөгү абалы ошондой эле алардын коомчулуктан алган орду тууралуу баяндалат.

Annotation plan

This article described about today's actually problems of our country, about the history of the building mosque importance and today's conditions and their place in public.

Мечит деген сөз арабдын «масжид» деген сөзүнөн алынган, бизче которгондо “сыйынуучу жай” дегенди түшүндүрөт. Ал мусулмандар чогулуп намаз окуй турган имарат. Мечиттер ири шаарларда, кийин айыл-кыштактарда курула баштаган. VII-VIIIкк мусулман өлкөлөрүндө намаз окуй турган жерлери Мекке тарапка багытталып, ал эми X кылымда болсо айваны бар мечиттер кеңири тараган. Жергиликтүү курулуш салтына ылайык имаратта айырмачылыктар бар, айрым мечиттер мектептин да милдетин аткарып, анда балдар куран окууга үйрөнгөн. Кыргызстан эгемендүү болгондон баштап элдин ислам динине болгон ишеними артып, азыркы убакта өлкөбүздүн айыл-кыштактарында, шаарларында да курула баштаган.

Мечиттердин тарыхына кайрылсак, алгачкы мечит Мухаммед пайгамбарыбыздын учурунда курулган. Пайгамбарыбыз (С.А.В.) Аир бин Аиф уулдарыныкында он күндөй конок болуп калат. Ушул кыска убакыттын ичинде “Кубаа” мечитин куруп бүтүрүп, анда намаз окушат.

Пайгамбарыбыз (С.А.В.) салдырган бул мечиттен мурда жеке менчик мечиттер болсо да, Исламда жамаат менен курулган алгачкы мечиттерден болуп калды.

Алгачкы курулган мечиттерге “Пайгамбар” мечити да кошсок болот. Ал хижраттын биринчи жылы б.з. 622-жылы курулат. Пайгамбарыбыз Мадинага келген убакта чогуу намаз окуй турган, керек болгон убагында жыйналып, ар кандай маселелерди чече турган жай жок болгон. Мына ушул жагдайда мечит куруу керек болчу. Пайгамбарыбыз (С.А.В.) Мадинадагы алгачкы ишин мечит куруу менен баштайт. Шаарга биринчи кирген убакта тоосу Нажжар уулдарынын Сахл жана Сухайл аттуу эки жетимдин курма кургаткан жерине чоккон эле. Бул эки жетим Мадиналык мусулмандардан Муаз бин Афраанын короосунда болушчу. Пайгамбарыбыз (С.А.В.) ушул жерди сатып алууну каалагандыгын азирети Муазага билдирет. Бирок ал Аллахтын ыраазычылыгы учун бекер бергиси келет. Пайгамбарыбыз (С.А.В.) кабыл албай, жердин баасын бычып, сатып алат. Аянт тазаланып, кыштары куюлуп даярдалат.

Пайгамбарыбыз берекелүү колдору менен пайдубалдын биринчи ташын коет. Анын аркасынан кезеги менен азирети Абу Бакр, азирети Умар, жана азирети Али пайдубалга бирден таш коюшат. Мына ушинтип “Пайгамбар мечитинин” пайдубалы менен бирге 4 халифанын колу тийген мечит курулган.

“Пайгамбар” мечитинде намаздан тышкары мусулман калкынын диний муктаждыктары дагы ошол мечиттен чечилчү. Айрыкча бул жерден диний билимдер берилчү жана сырттан келген элчилер, уруу башчылары кабыл алынчу.

Кыргызстанда ислам дининин таралышы IX-XII кылымдарга таандык. Мечиттер алгач Кокон хандыгында курулуп, кокондук молдолор аларды тейлей баштаган. Бирок, кыргыздардын диний турмушунда мечиттин ролу чектелүү абалда болгон. Анткени мечиттер көбүнчө чеп ичинде курулуп, ал эми кыргыздар болсо алардан оолагыраак көчүп жүрүүгө аракет кылышкан.

Бүгүнкү күндөгү Кара-Кол шаарындагы Мухтарулла жана Ибрахим мечиттери эң байыркы мечиттер деп саналат. Алардын бири 125, бири 106 жыл мурун салынган. Шаардын башкы көчөлөрүнүн биринде жайгашкан Ибрахим мечитин “Ибрахим” аттуу дунгандын демилгеси менен кытайлык усталар 1904-1907-жылдары салышкан экен. Ага жараша жомокогудай өзгөчө кооз, канатуу имараттын ичинде жүзүм, анар сыяктуу, оюлар арбын. Тоо кирпичтен курулган жана жыгачтан тургузулган имаратка усталар бир да мык урбаптыр. Бул мечитке 250-300 мусулман батат.

Ошондой эле татарлардын мечити деп аталган Мухтарулла аттуу мечит Кара-Кол шаарынын ортосунда жайгашкан. Төбөсүндөгү мечит деген сөздү эске албаганда эки кабат үйдүн эниндей бийик, калың дубалдуу, мечитке деле анча окшобойт. Мусулмандардын үйү экендигин ажыратып турчу имараттын үстүнү өо курулган эки мунара Улуу Ата Мекендик согуш маалында алынып салынган экен. Муну журналист мечиттин чарба башчысы, согуш ардагери 84 жаштагы Равхад карыядан угат. Анын айтымында, бул “Мухтарулла” аттуу татар улутунун өкүлүнүн демилгеси менен курулуптур. Мындан 125 жыл мурда Уфадан отуздай татар үй-бүлө келип, отурукташып, жашап калышкан. Анан мечит салуу маселесин көтөрүшкөн. Карагайларды Чоң-Жаргылчак айылынан кесип, таарып, паракто менен алып келишкен экен.

Ал эми Кимсанбай Абдрахманов 1990-жылы сентябрда Бишкек шаарында Кыргызстандагы тунгуч Ислам медресесин ачкан. Бул медресени 1993-жылы Ислам институтуна айлантаып, окуу программаларын да жогору даражага которуп, ага “Азирети Али” наамы берилген. Андан кийин областарда да Ислам медреселери ачылып иштей баштаган.

1991-жылы Кимсанбай ажы баш болгон биринчи жолу 450 киши Кыргызстандан Сауд Аравиясына ажылыкка барышкан. Муфтий Эмираттагы шейхтердин жардамы менен, Бишкек шаарында жаңы стилдеги мечит 1995-жылдын октябрь айында курулган. Сулайман-Тоонун алдындагы Рават Абдуллахан мечити (XV-XVI) кылымга таандык. Убагында Орто Азиядан мусулмандар келип “Жума” намазын жамаат менен окуп кетип турушкан. Журтчулук бул жерде зыярат кылып, намаз окуса башка жерде окуган намаздан да сообу чоң деп эсептешет. Имараттын курулушу жөнүндө төмөнкүдөй уламыштар айтылат: Бухара ханы Абдуллахан II Исфарага келип, кеңешүүгө акылман карыяларды табууну буйруйт. Ага Мавляна Садык жана Мавляна Абдурахимди чакырышат. Акылмандар менен хан узак убакытка чейин акылдашат. Алар элдердин ушул жердеги балдарын өздөрү менен Бухарага алып кетип, окутууну суранышканын айтышат. Ошондо Абдуллахан терең, ойлонуп, ушул өрөөнгө балдар үчүн атайын акылмандардын мектебин куруунун зарылдыгын сезип, буйрук менен мечит-медресе курдурут. Ал жерде XX кылымга чейин өз маанисин жоготпой балдарды окутуп, сабатсыздыгын жоюп, таалим-тарбия берүүнүн борбору болгон. Мындай имараттарды Абдуллахан Иран жана Ооганстанга да кургандыгы жөнүндө эл оозунда айтылып келет.

Ыссык-Көл кинотеатрынын артындагы паркка курула турган бул мечит Борбор Азия аймагында Ташкент, Алма-Ата шаарларындагы мечиттерден кийинки чоң мечит болуп эсептелип, китепкана, даараткана, ашкана сыяктуу баардык кызмат көрсөтүүнүн түрлөрү кошо салынган комплекс болот. Жалпы суммасы үч миллион долларга эсептелген, курулушуна негизги демөөрчү “Бүткүл дүйнөлүк жаштар ассамблеясы” Борбор Азия

боюнча Бишкекте жайгашкан кеңсеси болуп эсептелет. Ошондой эле марафондо элден чогулган каражат да жумшалат.

Махатма Ганди жана Касымалы Баялинов көчөлөрүнүн кешилишиндеги парктан 10 гектар аянт бөлүнүп, дарактар кыйылып, жер-пайы казылып бүткөн соң, адистер жер астынан суу чыккан деген тыянак чыгарышкан. Осмоналиевдин сөзү боюнча, азыркы учурда Бишкекте 35 мечит бар. Бирок Орозо айт күндөрү аларга намаз окуганы келген эл батпагандыктан, Борбордук Ала-Тоо аянтына 10000ге жакын мусулмандар намаз окуп жатышат.

200-250 адамга ылайыкталып курулган Нарын жергесиндеги “Азирети-Али” мечити Кыргызстандагы мечиттерден өзүнүн көөкөр формасы менен айырмаланып турат. Мечиттин курулушу 1991-жылы башталып, эки жыл ичинде бүткөрүлгөн. Биздин өлкөдө башка мечиттерден айырмаланып, анын бетине кыргыз оймо-чиймелери түшүрүлгөн. Мечит үч бөлүктөн турат: Мечит, Нарын казияты жана мечиттин алдындагы медресе.

Нарында сапатсыз курулган мечиттер көп. Бул тууралуу “Азаттык” радиосунун Нарын областындагы корреспонденти Токтосун Шамбетов билдирди: областындагы казияттын билдиришинче, Тенир-Тоо аймагында 118 мечит болсо, анын дээрлик жарымынан көбү каттоодон өткөн эмес, себеби курулушу талапка жооп бербейт, айрымдары уруксат берилбеген жерге курулган.

Нарын шаарындагы чоң мечиттердин бири болуп саналган “Билал бин Раббах” мечити 8 жыл мурда арап өлкөсүнөн келген демөөрчүлөр тарабынан курулган. Ошондон бери каттосуз эле ишмердигин улантып келет. Катталбай калганын себеби курулуп жаткан мезгилде тийиштүү органдардын көзөмөлүнөн өткөн эмес, себеби май куючу жайга жакын болуп калган, ал эми демөөрчүлөр салып бергенден кийин эле кетип калышкан. Аталган мечиттин имамы Майрамбек Султаналиев бүгүнкү күнгө чейин мечити расмий коттодо өткөрө албай убара болгондугу жөнүндө интернет булактарынан табууга болот.

Эгемендик алган жылдардан бери айылдарда мечиттер жаандан кийинки козу карындай жайнаган. Нарындагы мечит, намазканалардын көпчүлүгүн арап өлкөлөрүнөн демөөрчүлөр куруп беришкен. Бирок мечит курууну ниет кылгандардын бири дагы өкмөттүк мекемеге кайрылган эмес. Ошол кезде өкмөт тарабынан эмнеге көзөмөл болбой калганын Нарын областындагы экология жана техникалык инспекция башкармасынын башчысы Жанарбек Турдукеев мындайча түшүндүрөт:

Мечиттер салынып жаткан учурда мамлекет тарабынан сөзсүз көзөмөл болуш керек. Чакчалакей курулуп көпчүлүгүнүндолбоору, уруксат документи жок. Айтор, мындай курулуштарды көзөмөлдөөчү орган акыркы жылдагы реформа менен улам жоюлуп, кайра түзүлүп же башка башкармалыкка кошулуп олтуруп, ошол кездеги курулган мечиттерге көзөмөл болбой калган. Эми минтип ара жолдо калган мечиттер толтура, себеби каттоого алалы деген күндө деле көпчүлүгүнүн курулушу сейсмикалык жактан талапка жооп бербейт. Ар ким каалагандай салып, айрым айылда жөн гана топурак менен тургузгандары да бар. Азыркы учурда деле ар кайсы айылдан чыккан акчалуу жигиттердин өз жеринде мечит салып берүү адаты кала элек. Мындан 10-15 жылдай мурда арабдар салып берген мечиттердин көбү азыр кайрадан ондоп түзөөгө муктаж.

Мисалы, 2014-жылдын 3-февралында Сузак районунда жайгашкан “Имам – Азам” мечит-медресесинин экинчи кабаты кулап түшкөн, андан 53 адам денелеринен ар түрдүү жаракат алышкан. Бул тууралуу Сузак райондук прокуратурасы тарабынан берилген факт боюнча кылмыш кодексинин 1-бөлүгүнүн 2-бүлүмчөсүнүн 258-беренеси боюнча кылмыш иш козголгон.

Өсүп келе жаткан жаштарга ислам дининин көз карашын туура түшүндүрүү керек. Анткени, мечиттерге жаш муундар намаз окуу үчүн келишет, диний кызматкерлер түшүндүрүү иштерин жасашат. Коомдук аң-сезим да, руханий байлыктар да, диний

ишенимдер да, бардыгы адам үчүн кызмат кылып, адамзаттын энчиси болгондуктан, бардыгынын башында адам туруп, туура тарбия берүү негизги максат болуп саналат.

Адабияттар:

1. Асанканов А., Ож.Осмонов. Кыргызстан тарыхы. Бишкек.,2003
2. Сүйүктүү пайгамбарыбыз Мухаммед (САВ) өмүр баяны. Бишкек., 2009
3. Ислам. Тарых жана азыркы мезгил. Жалал-Абад.,2004
4. Интернет булактары